МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Бердянський державний педагогічний університет

Інститут філології та соціальних комунікацій

Кафедра української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства

Сонячні кларнети:

танець, музика, театр у літературних проєкціях

Матеріали

Міжнародної наукової конференції

Бердянськ-2021 рік

УДК 821.161.2:371.315 (043.2)

Редакційна колегія:

Новик О.П., доктор філологічних наук, професор кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства, Бердянський державний педагогічний університет; **Харлан О.Д.**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства, Бердянський державний педагогічний університет

Друкується за рішенням вченої ради
факультету філології та соціальних комунікацій
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 1 від 28.08.2021 р.)

С 43 «Сонячні кларнети: танець, музика, театр у літературних проєкціях»: матеріали міжнародної наукової конференції (23–24.09.2021 р.) / [ред.кол.О. П. Новик, О.Д. Харлан]. Бердянськ : БДПУ., 2021. 209 с.

У збірнику вміщено матеріали доповідей і повідомлень міжнародної наукової конференції, що відбулася на базі факультету філології та соціальних комунікації Бердянського державного педагогічного університету. Конференцію було присвячено питанням між мистецької взаємодії літератури, музики, танцю, театру, проблематика доповідей спирається на потреби наукового літературознавства та практики викладання літератури у контексті між мистецької взаємодії.

Матеріали збірки можуть бути використані вчителями та студентами-філологами, викладачами, аспірантами, а також усіма, хто цікавиться сучасними проблемами дослідження літератури.

УДК 821.161.2:371.315 (043.2)
За зміст статей і правильність цитування відповідальність несуть автори
© Бердянський державний педагогічний університет, 2021
© Автори статей, 2021

	К. ПАУСТОВСЬКОГО	
Ставнича О.М.	**СИНЕРГІЯ ЕНЕРГІЙ, АБО СУЧАСНИЙ ГРАФІЧНИЙ РОМАН ЯК СИНТЕТИЧНЕ МИСТЕЦТВО СЕНСОТВОРЕННЯ**	159
Тверітінова Т.І.	**СУЧАСНІ ТЕАТРАЛЬНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ П'ЄСИ АНТОНА ЧЕХОВА «ЧАЙКА»**	163
Федоренко О. Б.	**ЖАНРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО РОМАНУ ПРО КОЗАКІВ-ХАРАКТЕРНИКІВ**	166
Федоряка Л.Д.	**АПОЛОГЕТИКА ТЕАТРУ У ТВОРЧОСТІ ТОМАСА НЕША (1567-1601?)**	168
Федько О. Ю.	**УНІВЕРСАЛІЯ ТАНЦЮ У РОМАНІ АННИ МУЛЬЧИНСЬКОЇ «ПОДРУГИ ЗІ СТАРОМІСЬКОЇ»: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ**	173
Філоненко С. О.	**ТАНЕЦЬ ЯК ЛЮБОВНА ГРА: МОТИВ БАЛУ В РОМАНАХ ДЖЕЙН ОСТІН**	176
Хом'як Т. В.	**«МЕНІ ЗДАЄТЬСЯ, ЩО З МЕНЕ ВИЙШОВ БИ ДАЛЕКО КРАЩИЙ МУЗИКА, НІЖ ПОЕТ» (МУЗИКА ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ХАРАКТЕРОТВОРЕННЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ПОВІСТІ Г. ГУСЕЙНОВА «МАНДРІВКА В РАЙГАРДАС»)**	179
Челецька М.М.	**ТАНЕЦЬ У МУЗИЦІ ТА ТЕАТР У ТАНЦІ ЯК СПОСОБИ ТВОРЕННЯ КІНОСТИЛЮ ПОЕЗІЇ: ПРИВІЛЕЇ АНДЕҐРАУНДОВИХ ПОЕТІВ-СІМДЕСЯТНИКІВ**	182
Черенкова Н.А.	**ЛІТЕРАТУРА ТА ЖИВОПИС: СИНТЕЗ ПРЕКРАСНОГО**	185
Чернишенко А. С.	**ДЖИГА, РІЛ І ВОЛИНКА: РЕКОНСТРУКЦІЯ ШОТЛАНДСЬКИХ ТАНЦІВ І МУЗИКИВ ЦИКЛІ РОМАНІВ «ЧУЖОЗЕМКА» ДІАНИ ГЕБЕЛДОН ТА В ЙОГО ТЕЛЕАДАПТАЦІЇ**	188
Чуй К. І.	**ПСИХОЛОГІЯ МИТЦЯ І ТВОРЧОСТІ В ЗАПИСКАХ ЛЕСІ ВОРОНЮК ТА КЛАРІСЕ ЛІСПЕКТОР**	191
Шапошникова О.О.	**ТЕАТР У РОМАНАХ ІВАНА БАГРЯНОГО: АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**	194
Школа В.М.	**ТВОРИ ПИСЬМЕННИКІВ-МОДЕРНІСТІВ**	

Тверітінова Т.І.
кандидат філологічних наук,
Київський університет імені Бориса Грінченка

СУЧАСНІ ТЕАТРАЛЬНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ П'ЄСИ АНТОНА ЧЕХОВА «ЧАЙКА»

В літературознавстві XX століття давно склалася думка, що в п'єсі А.П. Чехова «Чайка» (1896), яка була створена «всупереч всім правилам» драматичного мистецтва, в повній мірі виявились новаторські принципи драматургії письменника (В. Кулєшов, З. Паперний, М. Громов, О. Чудаков, Б. Зінгерман, Г. Бердніков, Т. Шах-Азізова, В. Катаєв та ін.). Не враховуючи водевілів, це була вже четверта п'єса письменника, в якій він наполегливо працював над оновленням драматургічної мови, порушуючи усталені правила, що вельми насторожувало глядачів і не приносило успіху авторові. В п'єсі важко було визначити, хто з героїв більш важливий для розкриття авторського задуму (децентралізація героя); конфлікти носили внутрішній, а не зовнішній характер, що дозволяло підсилити психологічну характеристику дійових осіб; підтекст відігравав потужну роль («підводна течія»); жанр не підлягав конкретному визначенню (дифузія жанру). Тож не дивно, що у «Чайки» від першої постановки і до нашого часу спостерігається широкий спектр різноманітних інтерпретацій.

Всі пам'ятають про провал п'єси на прем'єрі в Петербурзькому Імператорському Олександринському театрі (режисер Є. Карпов) і справжній успіх за два роки в Московському Художньому театрі (режисери К. Станіславський та В. Немирович-Данченко). Але варто зазначити, що в тому ж Олександринському театрі вже починаючи з другої вистави, яка відбулася через чотири дні після прем'єри, «Чайка» мала беззаперечний успіх, про що повідомляли А. Чехова в листуванні В. Коміссаржевська, В. Білібін, Г. Потапенко, К. Тичинкін, М. Лєйкін. В тому ж 1896 р. п'єса з великим успіхом була поставлена в Київському Драматичному театрі М. Соловцова, за ініціативою якого п'єси Чехова грали не тільки в Києві, а й в інших містах України.

Успішна постановка «Чайки» сприяла не тільки подальшому успіху чеховської п'єси, а й початку ствердження статусу МХТ як провідного театру. Впродовж історії свого існування театр ще чотири рази звертався до постановки «Чайки»: в 1960 р. (режисери Й. Раєвський і В. Станіцин), 1968 р. (режисер Б. Ліванов), в 1980 р. (режисер О. Єфремов) і, нарешті, в 2020 р. (режисер О. Коршуновас). Для останньої постановки «Чайки» художній керівник театру С. Женовач запросив відомого литовського режисера, сподіваючись на нове сучасне прочитання класичного твору. Вистава вийшла надзвичайно сучасною: початок – веселий і галасливий інтерактив з пропозиціями глядачам знімати на телефон і викладати в

інстаграмі, на сцені – метушня акторів, які готуються до початку вистави. Поступово і непомітно це переходило в дію п'єси, де герої Чехова – люди XXI ст. Сучасний одяг, використання відеотрансляції, спілкування акторів із глядачами створювало враження світу-театру, в якому актори діяли як люди і люди як актори. На думку О. Коршуноваса, це цілком «загальносвітова тенденція – перетворити глядачів на учасників процесу. Взяти їх з собою» [2, с. 34].

В 2017 р. на сцені Московського театру на Таганці запрошений молодий литовський режисер Д. Казлаускас поставив ще одну «Чайку», додавши в назві дивну цифрову комбінацію «Чайка 73458». Це, як пояснював режисер, стільки разів в різних театрах і в різних інтерпретаціях ставили чеховську п'єсу. Якщо у Чехова п'єса закінчувалася пострілом Костянтина Трепльова, то «Чайка 73458» з цього починалася. Режисер, зосередивши свою увагу на історії героя, всю дію перетворив на спогади самовбивці, який поруч із вбитою чайкою проживає своє життя до фатального пострілу. І при цьому, як зазначає Ю. Гусарова, «в спектаклі не зроблено жодної спроби відступити від тексту Чехова. Все це дуже органічно на тлі практично чорно-білої оповіді» [1]. І пронизлива фінальна сцена: герой-самовбивця поруч із власним духом, як проекція на майбутнє, яким би він міг стати. Д. Казлаускас зазначав, що прагнув не тільки донести до глядачів суть чеховського бачення історії людського життя, але й показати свій діалог з письменником.

В 2017 р. в Харківському академічному драматичному театрі імені О. Пушкіна теж стартувала прем'єра «Чайки» в постановці О. Туруті-Прасолової. Молода режисерка поставила за мету підкреслити комедійний жанр п'єси, показавши комедію про життя театру. Її особисте бачення героїв виявилося в розподілі ролей, де Соріна і Дорна грає один актор, а Трепльова – двоє, демонструючи його подвійність. Наприкінці п'єси герої взагалі стають схожими на зомбі, зацикленими на прагненні до театральної слави. Вистава вразила глядачів сміливістю експерименту з відомим класичним твором.

Взагалі жанрова специфіка «Чайки», в якій важко зробити чітке розмежування між комедією і трагедією (по-чеховськи, «все як в житті») і до сьогодні дозволяє пропонувати в театрах найрізноманітніші варіанти її комедійного прочитання – від «жорстокого водевілю» і «чорної комедії» (Ризький Новий Драматичний Театр, режисер А. Херманіс) до «сільського бурлеску», де немає місця щирим почуттям і справжнім пристрастям (Магнітогорський Новий Експериментальний театр, режисер В. Ахадов), «постмодерністського абсурду» (п'єса Трепльова – модний шлягер, фінальне самогубство носить відверто пародійний характер).

І найновіша інтерпретація чеховської п'єси відбулася в 2021 р. на сцені Московського театру імені О. Пушкіна, коли глядачі побачили

прем'єру вистави «Костик» Д. Кримова, в якій від чеховської п'єси зберігається лише чотирикутник героїв: Трепльов - Зарічна –Аркадіна – Тригорін, а решті герої – лише мешканці дачі. Наскрізна чеховська проблема – театру і людей мистецтва - переводиться в план життя сучасного шоу-бізнеса: Аркадіна – поп-співачка в одязі від Louis Vuitton, Тригорін – поет-пісняр, справжній тинейджер, який пише ресторанну лірику й іноді «пробивається» на реп. Трепльов – Костик - невдалий драматург із волоссям зеленого кольору, який не може знайти своє місце в «новому мистецтві». В п'єсі багато розмов про сучасне суспільство, соціальні проблеми відтісняють любовні страждання героїв на другий план. Багато музики, переважно шансону, багато жартів, на які активно реагували глядачі. Мета такої інтерпретації – показати чеховських героїв, які б жили і діяли в реаліях нашого часу.

Водночас однією з вдалих сучасних інтерпретацій залишається п'єса-сіквел «Чайка» Б. Акуніна (2000). Б. Акунін починає свою п'єсу з переписування останньої третини чеховського тексту, поступово переходячи до завершення подій у власній інтерпретації і перетворюючи чеховську комедію на детектив. «Чайка» Б. Акуніна побудована за принципом нелінійного сюжету, в якому в ході розслідування вбивства Трепльова одна й та сама сцена програється вісім разів в різних варіантах-дублях, щоб читач / глядач обрав для себе найбільш прийнятний.

Вісім дублів – вісім героїв, кожний з яких міг би бути потенційним вбивцею Трепльова. Такий ігровий прийом текстового плюралізму є характерною особливістю постмодерністського дискурсу. В 2001 р. «Чайка» Б. Акуніна була поставлена в «Школі сучасної п'єси». Художній керівник театру Й. Райхельгауз з цього приводу висловився так: «…автор подивився, по-перше, з іншого часу, по-друге, з іншої свідомості, по-третє, з іншого жанру» [3]. В театрі Й. Райхельгауза йдуть дві «Чайки» – Чехова і Акуніна, в яких задіяні одні й ті ж самі актори. Така позиція режисера: класика повинна мати сучасні прочитання, щоб обидва твори привертали до себе увагу.

Література

1. Гусарова Ю. «Чайка 73458»: Чехов и чистилище. URL: https://snob.ru/selected/entry/123577/ (02.08.2021).

2. Федянина О. «Нашей сегодняшней жизни очень нужны котурны». Оскарас Коршуновас о «Чайке», «Гамлете» и современном театре. *Коммерсантъ. Weekend*. 2020. № 5. С. 34.

3. «Чайка» Б. Акунина. Школа современной пьесы. Пресса о спектакле: URL: http://www.smotr.ru / 2000 / 2000_shkola akunin.htm (02.08.2021).